

גרניון הפקעות - צמח ערבותי נפוץ בארץ (פברואר 2019)

כתבה: ערגה אלוני.

תקציר: גיאופיט שגובהו 25 ס"מ. נוב כגבעול אדום, כפוף, מיד עם היחשפו משלג. העלה עגול, קוטרו 4 ס"מ, מאפיר-מכחיל, גזור לאונות צרות. פורח בחודשי מרס-יוני, בעיקר באפריל. בחרמון "רודף אחר השלג הנמס", כך שהצמחים שמתחת לשלוגית פורחים בקיץ וצמחים בחגורה ההררית פורחים באפריל. הפרח גדול ונאה, קוטרו 3 ס"מ, צבעו סגול-לילך עם קווי-צוף רדיאליים כהים. נפוץ מאוד במדרונות במרומי החרמון; גדל גם בשאר אזורי ההרים בארץ, בחגורת הספר ובנגב הצפוני.

=====

גרניון הפקעות *Geranium tuberosum* (גרניים), צמח רב-שנתי נפוץ, בעל קנה שורש דמוי פקעת מעוגלת קצרה ומעובה המצויה עמוק בקרקע (גיאופיט). בעונה הלחה כשהנצר פעיל, הצמח אוגר בה חומרי תשמורת. בעונה היבשה לאחר שהנצר קמל, הפקעת והניצנים נותרים רדומים בקרקע מחכים לגשם.

בחורף בוקעים ראשונים מספר עלים המתפתחים מניצנים שבפקעת. עלים אלה בעלי פטוטרות (כ-5 ס"מ), שצבעה חום אדמדם, מכוסה בשערות בהירות צפופות. הטרף גזור (קוטרו 4 ס"מ) דמוי כף יד בעל אונות (5-7) שסועות עמוק עד לפטוטרות. כל אונה מפורצת כמעט עד לעורק האמצעי. הטרף בעל כסות שער קצר לבן ודליל, בעיקר בשטח פני העלה. השעירות פחותה בצד התחתון

מימין ומשמאל: העלים הראשונים הפורצים מהפקעת שבקרקה. תמונות: ליאור אלמגור ©

הגבעול עשבוני, בעל מפרקים בולטים ומעט תפוחים, מתנשא לגובה 20-30 ס"מ. צבעו חום אדמדם, עטור שערות לבנות רכות. במפרקי הבסיס, עד להסתעפות הראשונה הוא חסר עלים. במפרקים הבאים העלים מסורגים, קטנים מאלה בבסיס. צורתם דמוית כף יד, שסועים לאונות עמוקות מחודדות בקצותיהן, שפתם לרוב תמימה. על הגבעול בחלקו העליון יתכנו 1-2 זוגות עלים.

מחיק העלים מסתעפים גבעולי משנה נושאי פרחים. בבסיס כל הסתעפות כמה עלי לזואי קצרים. בעוקצי התפרחת שהיא סוכך, 1-3 פרחים.

מימין באמצע ומשמאל: גבעולים נושאי פרחים. תמונות: ערגה אלוני ©

הפרח גדול (3 ס"מ), סימטרי ומרשים. עלי הגביע 5 ירוקים ושעירים באורך 3-5 ס"מ, בסיסם מורחב והקצה מחודד. 5 עלי הכותרת צבעם ורוד ארגמן, צרים בבסיסם ומתרחבים בהמשך. כל עלה משונץ לשתי אונות עד שליש מאורכו, עטור ב"קווי צוף" ארגמניים המתפצלים בחלק המורחב של הכותרת. בין כל שני עלי כותרת מצוי צופן.

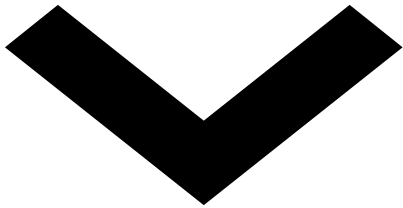
אבקנים 10, בעלי זירים ורודים דקים. המאבקים סגולים נושאים על הזיר במרכזם. השחלה עילית בת 5 עלי שחלה מעורים לציר, יוצרים יחד עמוד מרכזי. עמודי העלי חופשיים מסתיימים בצלקת שאינה בולטת.

האבקה נעשית ע"י חרקים בעיקר דבורי בר, ודבורת דבש. אלה נמשכים לפרח בשל צבעיו, גודל הפרח, מבנהו דמוי הצלחת והצופנים מפרישי הצוף. הדבורים המאביקים, מעבירים גרגירי אבקה - בין פרחים הנמצאים בשלב המתאים לקלוט אותם.

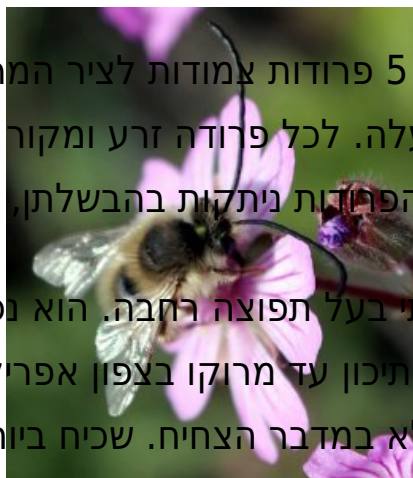
זכר של מחושית-דבורה בודדת, מאביקה פרח. תמונה ערגה אלוני ©

כדי למנוע האבקה עצמית, קיים בפרח "אי-התאם עצמי" self-incompatibility, שבו לא מבשילים יחד באותו פרח, אברי המין הנקבי והזכרי. האבר הנקבי (השחלה והעליים) - מבשילים בטרם הבשילו האבקנים. במצב כזה, הצלקות קולטות גרגירי אבקה שמקורה פרח אחר. רק אז יבשילו האבקנים - שהם השלב הזכרי בפרח. לאחר ההאבקה עלי הכותרת נושרים.

מימין: פרח בשלב מיני זכרי. באמצע ומשמאל: פרחים בשלב מיני נקבי, המקדים להתבגר. תמונות: ערגה אלוני ©

הפרי המתפתח הוא מפרדת בת 5 פרודות צמודות לציר המרכזי. עם הבשלתן, הן נפרדות מבסיס הציר ומתעגלות כלפי מעלה. לכל פרודה זרע ומקור ארוך. הזרע שהוא יחידת התפוצה נמצא בקצה החופשי. הפרודות ניתקות בהבשלתן, ונזרקות לסביבה.

גרניון הפקעות הוא צמח ערבותי בעל תפוצה רחבה. הוא נפוץ מערבות אזרביג'ן לכוון מזרח ודרומה לארצות המזרח התיכון עד מרוקו בצפון אפריקה. בארץ הוא שכיח בבתה, באזור ההר, בספר המדבר אך לא במדבר הצחיח. שכיח ביותר במרומי החרמון. המין הקרוב לו הוא **גרניון הלבנון** הגדל בגליל העליון.

הסוג גרניום הוא קוסמופוליטי. מינים רבים של הצמח נמכרים ונסחרים בשווקים. בעיקר

מינים שנוצרו מהכלאות שונות שהותאמו לנוי. הם נשתלים בגינות בשטחים עירוניים, בסלסלות לאורך צידי דרך וכצמחי נוי במרפסות הבתים.

הריבוי הוא וגטטיבי מיחורים עשבוניים. היחורים מגודלים בסככות צל ומוצאים גם לשווקים בחו"ל. מינים אחדים של גרניום מאד ריחניים ומכילים שמנים אתרים. מהם חולטים תה והם משמשים גם להכנת בשמים. עלים של מינים אחרים מכילים ברקמותיהם טאנין המוכר בשם בורסאן. שהיא תרכובת ארומטית הנקשרת לחלבון. בצמח חומר זה משמש להגנה בפני מזיקים. פקעות הצמח אכילות, לאחר קלייה באש.

ספרות:

זהרי מ 1978 כל עולם הצמחים. עם עובד. עמ' 493-494.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א 2005 צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

Heywood VH Brummitt RK Culham A and Seberg O 2007 Flowering plants families of the world. Firefly Books Ontario Canada.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2019 גרניון הפקעות *Geranium tuberosum* צמח ערבתי נפוץ בארץ (פברואר 2019), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 6.

[/https://www.kalanit.org.il/geranium_tuberosum_blooming](https://www.kalanit.org.il/geranium_tuberosum_blooming)

=====